

УДК 331.52(477)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ангелко І.В.

Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Лех Г.А.

Національний лісотехнічний університет України

Визначено пріоритетність розвитку та функціонування ринку праці в Україні. Розглянуто основні тенденції вітчизняного ринку праці в розрізі зайнятості та безробіття. Зазначено, що характерною особливістю розвитку вітчизняного ринку праці є його нестабільність та значна тінізація. На основі аналізу визначено вплив міграції робочої сили та напруженої політичної ситуації в країні на розвиток ринку праці в Україні. Запропоновано заходи щодо реформування вітчизняного ринку праці в умовах глобалізаційних зрушень. **Ключові слова:** ринок праці, зайнятість, безробіття, тіньова (неформальна) зайнятість, трудова міграція населення.

Постановка проблеми. Зміни, що виникають в процесі глобалізації економічного розвитку держав, безпосередньо впливають на всі сфери та діяльності суспільного життя, і перш за все на зайнятість та ринок праці. Власне ринок праці є найбільш динамічним елементом сучасної ринкової економіки з огляду вирішення низки соціально-економічних проблем, а саме підвищення рівня зайнятості, добробуту населення та подолання бідності. У цілому, розмежовуючи працю людей відповідно до потреб суспільства, ринок праці охоплює всі галузі економіки, види діяльності, форми власності, а співвідношення між попитом та пропозицією на ньому загалом визначає стабільність економічного розвитку конкретної держави.

Очевидно, що за таких умов, важливого значення набуває питання всебічного дослідження основних тенденцій формування та розвитку ринку праці в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти ринку праці досліджували багато вчених. Зокрема, вагомий внесок у дослідження сутності, особливостей формування та перспектив розвитку ринку праці в Україні здійснили вітчизняні вчені-економісти О. Амосов, С. Бандур, Д. Богиня, В. Геєць, О. Герасименко, І. Гнібіденко, О. Грیشнова, В. Гриньова, Г. Завіновська, Е. Лібанова, Г. Мімандусова, С. Мочерний, В. Онікієнко, М. Руженський, М. Синюченко, А. Чухно та ін.

Формування цілей дослідження. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених особливостям розвитку ринку праці в Україні та на певні успіхи в дослідженнях його соціально-економічних аспектів, механізмів формування та регулювання, деякі питання зазначеної проблеми залишаються невирішеними і потребують детальнішого вивчення та аналізу. Зокрема, невирішеними та дискусійними залишаються питання визначення основних чинників формування та розвитку вітчизняного ринку праці в умовах глобалізаційних зрушень.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз основних тенденцій розвитку вітчизняного ринку праці в умовах глобалізації з урахуванням специфіки окремих чинників його формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, в загальній системі регуляторів соціально-економічного розвитку держави важливе місце належить ринку праці. Власне через ринок праці взаємодіють демографічний розвиток, міграційна ситуація, ситуація у сфері доходів та заробітної плати з загальною економічною динамікою, сукупним попитом та пропозицією, структурою економіки, інвестиційними, монетарними процесами, зовнішньоторговельною ситуацією.

В Україні, сьогодні пріоритетність розвитку ринку праці є надзвичайно актуальною з огляду вирішення низки соціально-економічних проблем, які виникли в результаті анексії Криму та окупації частини Луганської і Донецької об-

Таблиця 1

Основні показники ринку праці, тис. осіб

Показники	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Економічно активне населення					
- у віці 15-70 років	20894,1	20893,0	20851,2	20824,6	19920,9
- працездатного віку	19164,0	19181,7	19317,8	19399,7	19035,2
в т.ч.					
Зайняте населення					
- у віці 15-70 років	19180,2	19231,1	19261,4	19314,2	18073,3
- працездатного віку	17451,5	17520,8	17728,6	17889,4	17188,1
Безробітне населення (за методологією МОП)					
- у віці 15-70 років	1713,9	1661,9	1589,8	1510,4	1847,6
- працездатного віку	1712,5	1660,9	1589,2	1510,3	1847,1

Джерело: [1]

ластей, та наявність яких заважає ефективному розвитку країни в цілому.

Аналіз ситуації, що склалася на сучасному ринку праці України показує, що у 2014 році чисельність зайнятого населення скоротилася у порівнянні з 2013 роком на 1240,9 тис. осіб (6,4%), а чисельність безробітних перевищила 1,8 млн. осіб (табл. 1). При цьому, із зазначеної чисельності безробітних лише частина отримала допомогу по безробіттю (за даними Державної служби статистики України, станом на 01.01.2015 року кількість зареєстрованих безробітних становила 512,2 тис. осіб, з них 408,4 тис. осіб (79,7%) отримали допомогу по безробіттю, середній розмір допомоги – 1232 грн. за місяць) [1].

У загальному, рівень зайнятості населення України у 2014 році склав 56,6%, зокрема у міських поселеннях – 56,9%, у сільській місцевості – 55,9%. При цьому, рівень зайнятості серед чоловіків був вищий ніж серед жінок (відповідно 69,3% та 56,1%) [2].

Серед видів економічної діяльності зайнятість населення України була найбільш представлена в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів та мотоциклів – 3965,7 тис. осіб (21,9%), у сільському, лісовому та рибному господарстві – 3091,4 тис. осіб (17,1%), а також в промисловості – 2898,2 тис. осіб (16,0%). Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві та Одеській області (по 6,7%) [3].

Загальний рівень безробіття в Україні у 2014 році склав 9,3% економічно активного населення віком від 15 до 70 років. За даними Міжнародної організації праці (МОП), рівень безробіття серед чоловіків був вищий ніж серед жінок (відповідно 10,8% та 7,5%). Дещо вищий рівень безробіття спостерігався також у сільській місцевості (9,5%) у порівнянні з міськими поселеннями (9,2%). За регіонами ж максимальне значення рівня безробіття населення зазначеної вікової групи (за методологією МОП) спостерігалось у Житомирській та Полтавській областях (по 11,5%). Основними причинами незайнятості населення України було звільнення за власним бажанням (36,4%), вивільнення з економічних причин (31,6%), непрацевлаштування після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації (17,3%) [4].

Варто відзначити, що серед безробітних в Україні переважають молоді люди віком від 15 до 24 років (у 2014 році частка молоді у середньому за період, у % до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи становила 23,1%) [4]. Це зумовлено, насамперед, наявністю дисбалансу між попитом на робочу силу з боку роботодавців та пропозицією, представленою фахівцями, що виходять із професійно-технічних та вищих навчальних закладів; низькою мотивацією праці таких осіб; недостатньою конкурентноспроможністю на ринку праці через відсутність потрібних навичок тощо [5]. Вже сьогодні на вітчизняному ринку праці незадоволеним залишається попит на газоелектрозварників, технологів, механіків, будівельників, водночас без працевлаштування залишаються молоді фахівці таких професій, що є надлишковими на ринку праці: економісти, юристи, оператори комп'ютерного набору, педагоги, психологи.

Характерною особливістю розвитку вітчизняного ринку праці також є його нестабільність та значна тінїзація. За оцінками МОП, рівень тіншової (неформальної) зайнятості в Україні складає близько 9%. За даними ж експертів Інституту економіки і прогнозування, частка працюючих в «тіні» становить 16,61% від усіх працюючих [6].

Високий рівень тіншової зайнятості в Україні пояснюється низькою причин. Однією з основних причин поширення тіншової зайнятості серед населення України є проблема бідності. В економічній практиці вважається, що до бідних належать сім'ї, в яких основною статтею витрат, значення якої у кілька разів перевищує всі інші, є витрати на придбання продуктів харчування. В Україні, за даними вибіркового дослідження, на дану статтю витрат припадає майже 60% сімейних доходів, тоді як у країнах Європейського Союзу цей показник не перевищує 15-25%. При цьому основними продуктами харчування в Україні залишаються молоко і молочні продукти, овочі, хліб та хлібобулочні вироби.

Щоб вижити, в сучасних умовах, домашні господарства змушені вдаватися до пошуку додаткових джерел заробітку, якими нерідко стають доходи в тіншовій економіці. Як правило, джерелами тіншових доходів є приватна власність, накопичений капітал, особисте селянське господарство, індивідуальна та сімейна зайнятість, виробничо-побутові послуги домашнім господарствам, неофіційна та неформальна зайнятість у торгівлі та сфері послуг, а також причетність зайнятих і працездатного населення до джерел доходів від інших видів тіншової діяльності майже у всіх галузях економіки та особливо в сфері обігу.

Іншою причиною поширення тіншової зайнятості є прагнення роботодавців знизити витрати та «сховати» доходи від оподаткування. Зокрема, на легальних підприємствах «чесно» зароблена платня виплачуються працівникам з порушенням чинного порядку оплати праці. Так, фактично виплачені зарплата, премії, допомоги тощо значно перевищують офіційно зафіксовані у бухгалтерських документах суми.

З метою ухилення від оподаткування створюються й нелегальні (незареєстровані) підприємства, фірми, цехи тощо, які не проходять державної і податкової реєстрації, продукція і фінансові потоки яких не обліковуються, а доходи працівникам виплачуються, обминаючи встановлений порядок касового обслуговування.

За деякими оцінками, сьогодні в тіні знаходиться близько половини українських зарплат, через що, за даними ДПА, Україна щорічно втрачає приблизно 10 мільярдів гривень податків [7].

На думку експертів, виплата заробітної плати «в конвертах» здійснюється, як правило, на малих і середніх підприємствах через високі нарахування на Фонд оплати праці. На великих ж підприємствах ухиляються від соціальних відрахувань через страхові компанії. У загальному, за підрахунками профспілок, сьогодні обсяг тіншової зарплати в Україні складає орієнтовано 200 млрд. грн. [6].

У цілому, відповідно до статистичних даних, упродовж останніх років у структурі тіншової (неформальної) зайнятості переважає частка молоді віком від 15 до 24 років (33,2%) та осіб стар-

шого віку 60–70 років (41,1%) [8]. Зазначені категорії населення найбільш вразливі та соціально незахищені в сучасних умовах господарювання.

У більшості випадків молодіжний характер неформальної зайнятості проявляється у додатковому заробітку під час здобуття освіти. Причому, чим нижчий рівень освіти – тим вищий рівень неформальної зайнятості. Найчастіше молодь залучається на низькооплачувані роботи, які не вимагають кваліфікації, навичок та відповідного досвіду роботи. Як правило, це робота в магазинах, супермаркетах, місцях громадського харчування.

Поширення неформальної зайнятості серед осіб пенсійного віку насамперед спричинене низьким рівнем пенсійного забезпечення, що спонукає їх до пошуку неформальних джерел отримання додаткових засобів існування.

Величезний вплив на розвиток ринку праці в Україні здійснює й міграція робочої сили та напружена політична ситуація в країні. Через анексію Криму і події на Сході України вітчизняний ринок праці зазнав значних втрат. Так, локальні підприємства та регіональні офіси підприємств на окупованих територіях зазнали серйозної руйнації, що призвело до скорочення персоналу (або ж навіть до закриття підприємств), а також міграції населення з нестабільних регіонів. У свою чергу, внутрішня міграція з окупованих територій спричинила додаткове навантаження на ринок праці центральних та західних регіонів України, і таким чином вплинула на загальний рівень безробіття в країні [9, с. 167].

Розвиток ринку праці в Україні залежить також від особливостей зовнішньої трудової міграції.

В Україні точної інформації стосовно чисельності зовнішніх трудових мігрантів немає. За різними оцінками, за кордоном перебуває від 3 до 7 млн. українських трудових мігрантів. Багато громадян України працюють у Польщі, Італії, Португалії, Греції, Росії та Білорусії. Основною причиною, яка спонукає людей залишати власні домівки та вирушати на пошуки кращої долі за кордон, є різниця в рівнях життя та економічних можливостях у різних регіонах світу, зокрема між промислово розвинутими державами і країнами, що розвиваються. Протягом останніх десятиріч ця різниця невпинно зростала, визна-

чаючи відносно благополуччя одних та вражаючу бідність інших. Так, наприклад для порівняння, мінімальна заробітна плата серед країн Європейського Союзу найвища у Люксембурзі – 1923 євро, а найнижча у Болгарії – 184 євро [9]. В Україні розмір мінімальної заробітної плати становить трохи більше 50 євро (з 01 вересня 2015 року розмір мінімальної заробітної плати становить 1378 грн.).

Висновки і пропозиції. У цілому, аналіз сучасної моделі розвитку вітчизняного ринку праці показує, що вона є досить парадоксальною та характеризується суперечностями, що перешкоджають його ефективній інтеграції у глобальний простір. Зокрема, політика зайнятості та політика оплати праці не скоординовані, державні та ринкові регулятори не взаємодіють, рішення, що ухвалюються, є реакцією на події, а не є проактивними, ринок праці відірваний від ринків житла, кредитів, інвестицій, товарів та послуг; держава контролює прибутковість роботодавців, але не їхні розрахунки з працівниками; законодавство розробляється, але порушується й не дотримується.

Для усунення перешкод ефективної інтеграції вітчизняного ринку праці у глобальний простір, необхідно в першу чергу здійснити його реформування, шляхом:

- зниження рівня безробіття за рахунок створення нових конкурентоспроможних робочих місць фінансованих з різних джерел;
 - вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням «достойних» офіційних основних і додаткових доходів;
 - соціальної підтримки окремих груп населення;
 - підвищення продуктивності праці за рахунок впровадження інноваційних технологій, підвищення якості робочої сили та модернізації робочих місць;
 - запровадження досвіду провідних країн світу щодо підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни в цілому.
- Лише здійснення зазначених заходів в комплексі дасть можливість отримати в довгостроковій перспективі вигоди в розвитку вітчизняного ринку праці.

Список літератури:

1. Основні показники ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Рівень зайнятості населення за статтю, віковими групами та місцем проживання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Зайняте населення за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, віковими групами та місцем проживання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Балановська Т. І. Ринок праці: реалії та перспективи [Електронний ресурс] / Т. І. Балановська, О. П. Гогуля, Н. І. Драгнева. – Режим доступу: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/.../17.pdf
6. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icps.com.ua/pub/files/118/70/pdf>
7. Искусство жить в тени. Украинской экономике поможет не правительство, а схемы уклонения от уплаты налогов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/abakunec/article/6151.aspx>
8. Економічна активність населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Вороніна А. В. Проблеми та перспективи розвитку ринку праці в Україні / А. В. Вороніна, К. М. Ніколаєва // Молодий вчений. – 2015. – № 2(17). – С. 167–170.
10. Які мінімальні зарплати отримують у Євросоюзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/yaki-minimalni-zarplati-otrimuyut-u-yevrosoyuzi-412012.html>

Ангелко И.В.

Институт предпринимательства и перспективных технологий
Национального университета «Львовская политехника»

Лех Г.А.

Национальный лесотехнический университет Украины

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО РЫНКА ТРУДА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

Определена приоритетность развития и функционирования рынка труда в Украине. Рассмотрены основные тенденции отечественного рынка труда в разрезе занятости и безработицы. Отмечено, что характерной особенностью развития отечественного рынка труда является его нестабильность и значительная тенезация. На основе анализа определено влияние миграции рабочей силы и напряженной политической ситуации в стране на развитие рынка труда в Украине. Предложены меры по реформированию отечественного рынка труда в условиях глобализационных сдвигов.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, теневая (неформальная) занятость, трудовая миграция населения.

Anhelko I.V.

Institute of Enterprise and Advanced Technologies
National University «Lviv Polytechnic»

Leh H.A.

Ukrainian National Forestry University

DOMESTIC LABOR MARKET'S MAIN DEVELOPMENT TRENDS IN TERMS OF GLOBALIZATION

Summary

Defined priority development and functioning of the labor market in Ukraine. The main trend of the domestic labor market in the context of employment and unemployment. It is noted that a characteristic feature of the domestic labor market is its volatility and significant shadowing. Based on analysis of the influence of labor migration and the tense political situation in the country on the development of the labor market in Ukraine. The measures to reform the domestic labor market changes in the conditions of globalization shifts.

Keywords: labor market, employment, unemployment, the shadow (informal) employment, labor migration.